

درسنامه مطالعات اجتماعی

پایه هشتم

از درس هفتم تا درس دوازدهم

ویژه امتحانات ترم اول
پاییز ۱۳۹۷

■ **نیاز به ارتباط:** ارتباط انسان را قادر می‌کند تا خواسته‌ها و نیازهای خود را به دیگران منتقل کند. محبت کردن، تبادل افکار و عقاید، تبادل اطلاعات، در میان گذاشتن احساسات، حل کردن مسائل، درک کردن دیگران از طریق ارتباط بین انسان‌ها میسر می‌شود.

■ **شبکه ارتباط:** ما انسان‌ها در شبکه‌ای از ارتباطات به سر می‌بریم. این شبکه از خانواده، دوستان، محله و مدرسه شروع می‌شود و سپس به کمک وسایل ارتباط جمعی می‌توان حتی در سطح ملی و فراملی ارتباط برقرار کرد.

■ عناصر ارتباط

(۱) فرستنده (ارسال‌کننده پیام)

(۲) گیرنده (دریافت‌کننده پیام)

(۳) پیام (تصویر برای نشان دادن ارتباط)

■ **بازخورد:** عملی که طی آن گیرنده به فرستنده اعلام می‌کند که معنای پیام او را دریافت کرده است.

■ **رسانه:** هر وسیله‌ای که پیامی را از فرستنده به گیرنده منتقل می‌کند، رسانه نام دارد.

■ **انواع رسانه‌ها:** رسانه از ابزاری مانند زبان تا ابزارهای چاپی (علائم، کتاب، روزنامه‌ها، مجلات و...) و ابزارهای الکترونیکی (تلفن، رادیو، تلویزیون، اینترنت و...) را دربر می‌گیرد.

■ **وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات:** این وزارتخانه خدمات پستی، مخابراتی، رادیویی، صدا و تصویر را به مردم ارائه می‌کند و مسئولیت توسعه وسایل ارتباطی در کشور را برعهده دارد.

■ شرکت‌ها و سازمان‌های تابعه وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات

(۱) شرکت پست

(۲) شرکت ارتباطات سیار (همراه اول)

(۳) پست‌بانک ایران

(۴) شرکت ایرانسل

(۵) شرکت مخابرات ایران

(۶) سازمان فناوری اطلاعات ایران

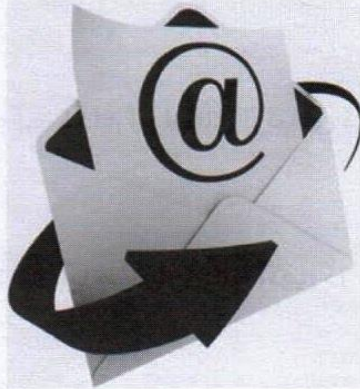

■ کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در زندگی روزمره

(۱) ارتباط سریع با دیگران: امروزه با تلفن همراه می‌توان به راحتی و سرعت بیشتر با دیگران مکالمه کرد، یا برای آن‌ها پیامک فرستاد.

(۲) مکاتبه: با پست الکترونیک می‌توان نامه‌نگاری کرد و همراه آن فایل‌های متنی یا صوتی و تصویری را ارسال نمود.

(۳) فعالیت‌های علمی: با جست‌وجو در اینترنت، به راحتی و سرعت می‌توان مطالب موردنظر را از میان هزاران کتاب پیدا کرد.

(۴) خرید و فروش: از طریق اینترنت می‌توانیم ویژگی‌های کالای موردنیاز را بررسی و با مقایسه قیمت و تصویر کالاها، به صورت اینترنتی آن‌ها را از داخل منزل سفارش خرید بدهیم. همچنین از طریق پایانه‌های فروش و با کارت خرید، بدون همراه داشتن پول می‌توان به آسانی خرید نمود.

(۵) بهره‌گیری از خدمات دولت الکترونیک: بعضی از این خدمات عبارتند از: پرداخت قبض آب، برق، تلفن و... به وسیله تلفن یا اینترنت، ثبت‌نام حج و زیارت، صدور گواهینامه و... .

(۶) آموزش: استاد می‌تواند با استفاده از وسایل ارتباطی نوین، از راه دور در چند کلاس تدریس کند و یا با دانشجویانش ارتباط برقرار کند.

(۷) امنیت و نظارت: با استفاده از دوربین‌ها و رایانه‌ها می‌توان مکان‌های بزرگ را کنترل و جلوی اعمال خلاف یا سرقت را گرفت.

(۸) عملیات بانکی: افراد از طریق تلفن، دستگاه خودپرداز و اینترنت می‌توانند به شبکه‌های بانکی متصل شوند و کارهایی مانند واریز کردن پول به حساب دیگران، گرفتن موجودی، دریافت صورت حساب یا برداشتن پول از حساب خودشان را انجام دهند.

(۹) دسترسی به اخبار: با استفاده از رایانه یا تلفن همراه متصل به اینترنت، می‌توان هر لحظه از اخبار گوناگون مناطق مختلف آگاه شد و روزنامه‌ها را به صورت آنلاین مطالعه کرد.

■ مزایای استفاده از فناوری‌های جدید ارتباطی

(۱) استفاده از این رسانه‌ها موجب صرفه‌جویی در وقت و هزینه می‌شود.

(۲) رفت و آمدها در شهرها کم‌تر شده و می‌توان در تمام ساعات شبانه‌روز از این خدمات بهره‌مند شد.

■ اثرات رسانه‌های جمعی بر فرهنگ جامعه

امروزه صاحب‌نظران معتقدند که رسانه‌های ارتباط جمعی، تأثیر زیادی بر سبک زندگی و هویت افراد می‌گذارند. آن‌ها چنین بحث می‌کنند که رسانه‌ها می‌توانند موجب شوند که مردم به شیوه‌های خاصی فکر کنند و یا وقایع را همان‌طور که آن‌ها می‌خواهند، ببینند. به عبارت دیگر، رسانه‌ها روی باورها و افکار و رفتار انسان‌ها اثر می‌گذارند. این اثرات ممکن است مثبت یا منفی باشند.

■ تأثیرات منفی رسانه‌های ارتباط جمعی

(۱) امروزه اغلب مردم بخش زیادی از وقت خود را صرف تماشای تلویزیون یا استفاده از اینترنت می‌کنند. در اغلب فیلم‌ها زدو خورد و خشونت به نمایش گذاشته می‌شود. بسیاری از افراد و به‌خصوص نوجوانان ممکن است تحت‌تأثیر این صحنه‌ها قرار بگیرند و در زندگی روش‌های خشونت‌آمیز را به کار ببرند.

(۲) از دیگر آثار منفی که صاحب‌نظران برای رسانه‌های جمعی بیان می‌کنند، آگهی‌های بازرگانی است که مصرف‌گرایی را در جامعه تشویق می‌کنند.

(۳) از دیگر آثار منفی تأثیر وسایل ارتباطی که محققان به آن اشاره می‌کنند، کم شدن تماس چهره به چهره افراد و کم شدن گفت‌وگو بین اعضای خانواده و کم شدن دید و بازدیدهای اقوام و دوستان است، زیرا استفاده از وسایل ارتباطی مانند تلفن همراه، جایگزین این دیدارها شده است.

■ شکل‌های ارائه آگهی‌های بازرگانی

آگهی‌های بازرگانی ممکن است از رادیو و تلویزیون پخش شوند، یا در مجلات و روزنامه‌ها به چاپ برسند، به‌صورت پیامک به تلفن‌های همراه ارسال شوند، یا از طریق رسانه‌های محیطی در خیابان‌ها و میدانی به نمایش گذاشته، یا در اینترنت ارائه شوند.

■ معایب آگهی‌های بازرگانی

اما اثر تبلیغات از این نظر مهم است که آن‌ها سعی می‌کنند شیوه‌های مخصوصی برای لباس پوشیدن، غذا خوردن، خریدن اتومبیل، سرگرمی و... را به همه افراد جامعه انتقال دهند و آن روش‌ها را تبدیل به فرهنگ عمومی و سبک زندگی کنند. علاوه بر آن، بعضی از آگهی‌ها، همه واقعیت‌ها را درباره یک کالا بیان نمی‌کنند، یا با تعریف و تمجیدهای غیرواقعی، سعی می‌کنند روی افکار مشتریان اثر بگذارند.

■ تأثیرات بازی‌های رایانه‌ای بر نوجوانان

بازی‌های رایانه‌ای برای کودکان و نوجوانان جذابیت زیادی دارد. این بازی‌ها ممکن است یا سرگرم‌کننده، آموزنده و مفید باشند، یا اثرات مخرب و مضر به‌جا بگذارند. در بسیاری از این بازی‌ها برنده شدن یعنی زدن و کشتن شخصیت‌ها. این بازی‌ها باعث می‌شود که خشونت‌گرایی تشویق شود و بعدها افراد، محیط واقعی را با محیط بازی اشتباه بگیرند. بازی‌هایی که خشونت و ترس را نشان می‌دهند، اثرات بدی بر روح و روان نوجوانان می‌گذارند.

■ نکات مهم در استفاده از اینترنت و مراقبت از زبان‌های آن

(۱) درباره درستی منبع و پایگاه اطلاعات اینترنتی تحقیق و پرس‌وجو کنید.

(۲) عکس‌ها و فیلم‌های خانوادگی را هرگز وارد محیط اینترنت نکنید.

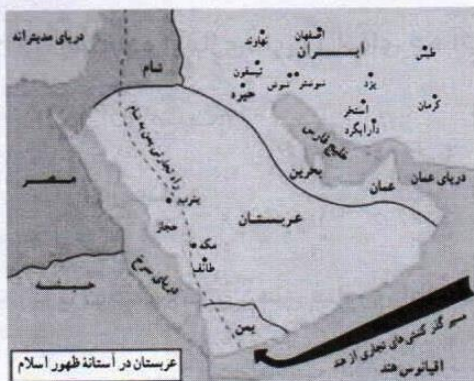
(۳) رمز عبور پست الکترونیک یا رمز کارت بانکی والدین و نظایر آن‌ها را فاش نکنید.

(۴) برای جلوگیری از اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای یا اینترنت، فقط ساعت خاصی را به این کار اختصاص دهید.

■ **محیط پیدایش اسلام:** اسلام در شبه جزیره عربستان ظهور کرد.

■ **موقعیت و مساحت شبه جزیره عربستان:** این شبه جزیره که جزیره العرب نیز نامیده می شود، در جنوب غربی آسیا واقع شده و حدود سه میلیون کیلومتر مربع مساحت دارد و بخش وسیعی از آن را بیابان و ریگزار و قسمت دیگری را نواحی کوهستانی تشکیل می دهد.

■ **حجاز:** بخش کوهستانی جزیره العرب که در غرب آن واقع است «حجاز» نام دارد که شهرهای مکه، یثرب و طائف در این منطقه قرار گرفته اند.

■ **معیشت و نحوه گذران زندگی مردم عربستان**

- (۱) صحرائشینی و پرورش دام در مناطق گرم و خشک
- (۲) کشاورزی در مناطق برخوردار از آب مانند یثرب و یمن
- (۳) دادوستد از طریق کاروان های تجاری به ویژه در مکه و مدینه

■ **زندگی قبیله ای:** اعراب که ساکنان جزیره العرب بودند، به شکل قبیله ای زندگی می کردند. این قبایل در آستانه ظهور اسلام، پراکنده و فاقد حکومت بودند.

■ **عصر جاهلیت:** دوران پیش از اسلام در سرزمین عربستان به عصر جاهلیت معروف است.

■ **ویژگی های عصر جاهلیت**

- (۱) در عصر جاهلیت بیش تر اعراب بت می پرستیدند و کعبه خانه خدا را از بت های گوناگون پر کرده بودند.
- (۲) اعراب در این دوران بهره چندانی از علم و دانش نداشتند و عده کمی باسواد بودند.
- (۳) زنان اغلب از موقعیت و مقام پایینی برخوردار بودند و برخی مردان از داشتن فرزند دختر احساس حقارت می کردند.
- (۴) اعراب جاهلی نسبت به قبیله خود تعصب شدیدی داشتند، به گونه ای که این تعصب گاهی موجب بروز کینه و جنگ و خونریزی می شد.

■ **بعثت پیامبر:** حضرت محمد (ص) در شهر مکه به دنیا آمد. آن حضرت به خاطر پاکدامنی و درستکاری خویش به «محمد امین» مشهور شد. ایشان در کوه های اطراف مکه و از جمله در غار حرا به عبادت خداوند یکتا می پرداخت و سرانجام در ۴۰ سالگی به پیامبری رسید.

■ **نخستین ایمان آورندگان به پیامبر اسلام (ص):** حضرت خدیجه (س) و حضرت علی (ع)

«غار حرا»

■ **دعوت پنهانی به توحید:** رسول خدا (ص) در آغاز بعثت به صورت فردی و پنهانی مردم را به پرستش خدای یگانه دعوت می کردند.

■ **دعوت آشکار به توحید:** پس از سه سال پیامبر (ص) مأموریت یافت نخست خویشاوندان و سپس عموم مردم را آشکارا به اسلام دعوت نماید.

■ مهم ترین اشراف و بزرگان مخالف با دین اسلام

- (۱) ابوجهل
- (۲) ابولهب
- (۳) ابوسفیان

■ اقدامات مشرکان برای مقابله با گسترش اسلام

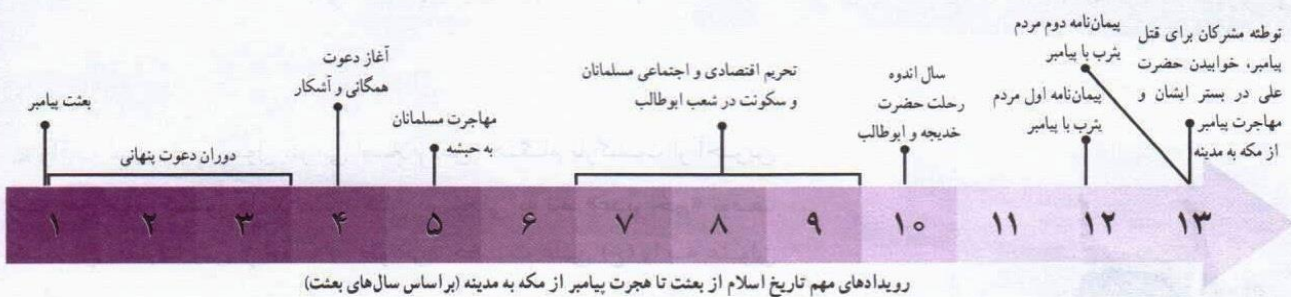
- (۱) تلاش برای منصرف کردن ابوطالب از پشتیبانی رسول خدا (ص)
- (۲) پیشنهاد ریاست قبیله و قوم و دریافت ثروت فراوان
- (۳) آزار و شکنجه پیامبر و مسلمانان

■ **برخورد پیامبر در مقابل آزار و شکنجه مشرکان:** پیامبر اسلام (ص) پیشنهاد ریاست قبیله و دریافت ثروت از مشرکان را نپذیرفت و در مقابل آزار و اذیت آنان بردبار بوده و با مهربانی مردم را به اسلام فرا می خواند.

■ نخستین شهیدان راه اسلام: یاسر و سمیه

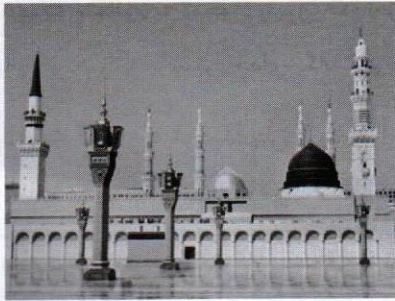
■ **تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان:** مشرکان پس از آن که متوجه شدند با شکنجه و آزار نمی توانند مانع گسترش اسلام شوند، عهدنامه ای امضاء کردند که براساس آن، هرگونه خرید و فروش و رابطه اجتماعی یا ازدواج با پیروان اسلام ممنوع شده بود.

■ **شعب ابوطالب:** به دنبال تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان، رسول خدا (ص) و یارانش به پیشنهاد ابوطالب به یکی از دره های اطراف مکه به نام شعب ابوطالب پناه بردند. آن ها حدود سه سال شرایط بسیار سختی را در این دره تحمل کردند.

■ **هجرت پیامبر (ص) به یثرب:** پیامبر اسلام (ص) پس از خروج از مکه در میان شادی و هیجان مسلمانان به یثرب رسید. از آن پس، یثرب به «مدینه النبی» یعنی شهر پیامبر تغییر نام داد.

■ **انصار و مهاجرین:** در تاریخ اسلام به گروهی از مسلمانان مدینه که با پیامبر (ص) پیمان بستند و آن حضرت را یاری کردند، «انصار» یعنی یاری کنندگان می گویند. گروه دیگری از مسلمانان که اموال و دارایی های خود را رها نمودند و از مکه به مدینه رفتند، «مهاجرین» یعنی هجرت کنندگان می گویند.

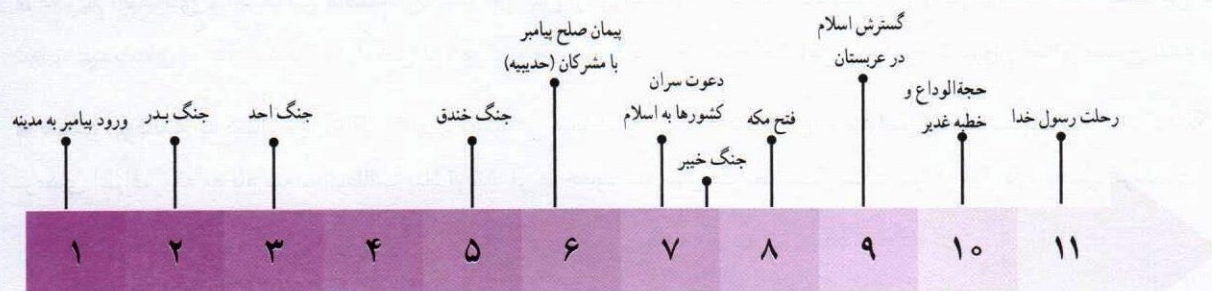
■ **نخستین اقدام پیامبر اسلام (ص) در مدینه:** پیامبر (ص) پس از ورود به مدینه مسجدی برای انجام امور عبادی، اجتماعی، علمی و سیاسی تأسیس نمود. مسجد مکانی برای عبادت و اجرای مراسم مذهبی و مرکزی برای مشورت دربارهٔ امور سیاسی و نظامی بود. مسجد هم‌چنین کانون اصلی سوادآموزی و فراگیری علم و دانش محسوب می‌شد.

■ **پیمان برادری:** پیامبر اسلام (ص) به منظور ایجاد محبت و دوستی بین مسلمانان، آنان را دو به دو با یکدیگر برادر اعلام کرد. این کار پیامبر گامی در جهت ایجاد جامعهٔ اسلامی بود.

■ **پیمان نامهٔ سیاسی:** پیامبر (ص) لازم می‌دانست میان ساکنان مدینه اتحاد سیاسی برقرار شود. از این رو پیمان‌نامه‌ای تنظیم شد و مسلمانان و یهودیان متعهد شدند که به آن عمل کنند. تدوین و امضای این پیمان‌نامه در واقع اعلام رسمی تأسیس حکومت اسلامی به رهبری پیامبر در شهر مدینه بود.

■ **دلایل وقوع جنگ‌ها در دورهٔ پیامبر اسلام (ص):** پیامبر اسلام (ص) هرگز برای کشورگشایی و به دست آوردن غنیمت اقدام به جنگ نمی‌کرد. در برخی جنگ‌ها این مسلمانان بودند که مورد حملهٔ مشرکان قرار می‌گرفتند و ناگزیر از خود دفاع می‌کردند. برخی از جنگ‌ها نیز برای دفع تهدیدات خطرناک دشمنان بود.

■ **دعوت سران کشورها به اسلام:** پیامبر (ص) به فرمانروایان کشورهای مختلف از جمله ایران، روم و حبشه نامه نوشتند و آنان را به دین اسلام دعوت نمود.

■ **واقعهٔ غدیر خم:** رسول گرامی اسلام (ص) هنگام بازگشت از آخرین سفر حج خود، دستور دادند همهٔ زائران در محلی به نام «غدیر خم» توقف کنند. آن حضرت پس از خطبه‌ای طولانی، حضرت علی (ع) را به عنوان جانشین و وصی خود معرفی نمود و به حاضرین گفت: «ای مردم، هر کس که من پیشوای او هستم، پس علی پیشوای اوست. خداوند دوستداران او را دوست بدارد و دشمنانش را دشمنش باشد.»

■ **اصول و شیوهٔ حکومت پیامبر (ص):** پیامبر (ص) بر پایهٔ تعالیم اسلام، نظام اجتماعی و حکومت جدیدی را بنیان نهاد که بر همکاری زمامداران و مردم استوار بود. آن حضرت پس از مشورت با اصحاب، اقدام به تصمیم‌گیری در مسائل سیاسی و نظامی می‌کرد.

■ **رحلت پیامبر:** حضرت محمد (ص) در ۲۸ صفر سال ۱۱ هجری در مدینه وفات یافت و در همان شهر به خاک سپرده شد.

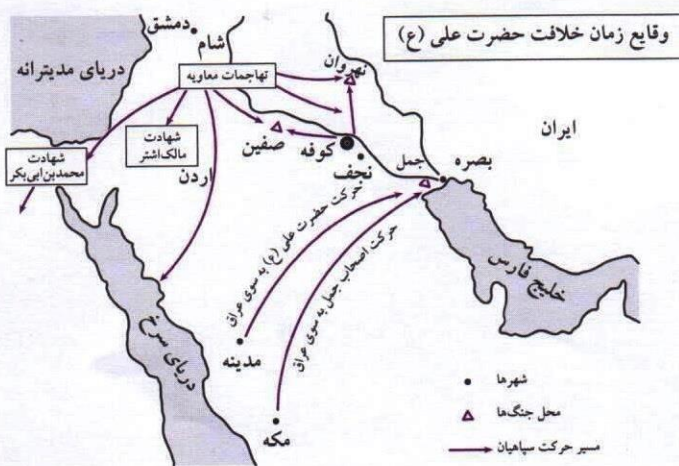
■ **ماجرای سقیفه و جانشینی پیامبر:** پس از رحلت رسول خدا (ص) و در حالی که حضرت علی (ع) و شماری از اصحاب مشغول مراسم خاک‌سپاری پیامبر بودند، تعدادی از انصار و مهاجرین در محلی به نام سقیفه بنی ساعده گرد آمدند و با نادیده گرفتن وصیت پیامبر در غدیر خم درباره جانشینی پیامبر به گفت‌وگو پرداختند و در نتیجه ابوبکر که از مهاجرین بود، به عنوان خلیفه اول شناخته شد.

■ **خلافت عمر:** ابوبکر حدود دو سال خلافت کرد و پیش از مرگ، عمر بن خطاب را به جانشینی برگزید. عمر در دوران ده ساله خلافت خود، کار فتوحات را دنبال کرد و مسلمانان توانستند بخش وسیعی از ایران، لبنان، سوریه، فلسطین و مصر را فتح کنند.

■ **خلافت عثمان:** عثمان، خلیفه سوم توسط شورایی که عمر تعیین کرده بود به خلافت رسید. در زمان او زندگی تجملاتی رواج یافت و بنی‌امیه که تا هنگام فتح مکه با اسلام و پیامبر دشمنی ورزیده بودند، در این زمان به مقامات مهمی دست یافتند.

■ **کشته شدن خلیفه سوم:** عملکرد خلیفه سوم موجب نارضایتی گروهی از مسلمانان شد، به طوری که آنان از نقاط مختلف به مدینه آمدند و اعتراض خود را نسبت به عملکرد عاملانش اعلام کردند. حضرت علی (ع) تلاش زیادی کرد مخالفان را آرام کند اما سرانجام معترضان خشمگین به خانه خلیفه هجوم بردند و او را کشتند.

■ خلافت حضرت علی (ع)

حضرت علی (ع) با وجود آن که شایسته و مستحق جانشینی پیامبر بود، به منظور جلوگیری از تفرقه مسلمانان سکوت کرد، اما پس از کشته شدن عثمان بسیاری از مهاجرین و انصار خواهان بیعت با حضرت علی شدند اما آن حضرت تمایلی به پذیرش خلافت نداشت. سرانجام با اصرار زیاد مردم، حضرت علی منصب خلافت را پذیرفت.

■ **جنگ‌های حضرت علی (ع):** اصرار حضرت علی (ع) بر عمل به قرآن و سنت پیامبر و اجرای عدالت موجب مخالفت و دشمنی ثروت‌اندوزان شد. این گروه به فتنه‌جویی پرداختند و سه جنگ جمل، صفین و نهروان را بر آن حضرت تحمیل کردند. حضرت علی در جنگ جمل، بیعت‌شکنان را شکست داد. در جنگ صفین به مقابله با معاویه رفت و با این‌که در آستانه پیروزی قرار داشت، نیرنگ عمروعاص مانع پیروزی سپاهیان حضرت علی شد.

■ ویژگی‌ها و دستاوردهای حکومت امام علی (ع)

(۱) ساده‌زیستی و مقابله با اشرافی‌گری

(۲) تأکید بر عدالت

(۳) برگزیدن افراد صالح به حکومت ولایات

(۴) مدارا با مخالفان

■ **صلح امام حسن (ع) با معاویه:** پس از شهادت حضرت علی (ع)، مردم کوفه با امام حسن (ع) بیعت کردند. آن حضرت با مخالفت و سرکشی معاویه مواجه شد که این امر موجب جنگ امام حسن با معاویه گردید. معاویه با وعده پول و مقام، بسیاری از رؤسای قبایل و حتی یاران نزدیک امام را فریب داده و جذب خود کرد. در چنین اوضاعی امام ناچار شد پیشنهاد صلح معاویه را بپذیرد و با قرار دادن شرایطی، خلافت را به او واگذار کند.

■ **حکومت معاویه:** معاویه بعد از رسیدن به خلافت، با دادن پول و مقام، اشخاص قدرتمند و بانفوذ را جذب خود کرد. او به هیچ‌کدام از تعهدات خود در پیمان صلح با امام حسن (ع) پایبند نماند. یاران و پیروان امام علی را مورد آزار و شکنجه قرار می‌داد و با توطئه‌ای، امام حسن را به شهادت رساند. او هم‌چنین فرزندش یزید را به جانشینی خود انتخاب کرد.

■ **زمینه‌های قیام امام حسن (ع):** پس از مرگ معاویه، پسرش یزید که فردی فاسد بود به خلافت رسید. امام حسین (ع) که نمی‌خواست با یزید بیعت کند، به مکه رفت. مردم کوفه با نوشتن نامه‌های فراوان، امام حسین را به کوفه دعوت کردند. امام با فرستادن مسلم بن عقیل به کوفه به عنوان نماینده خود و آگاهی از بیعت مردم کوفه با وی، با خانواده خود به سمت کوفه حرکت نمود.

■ **واقعه کربلا:** عبدالله بن زیاد پس از آن که به حکومت کوفه

منصوب شد، با ایجاد رعب و وحشت در کوفه، مسلم بن عقیل را به شهادت رساند. سپس مانع رسیدن امام حسین و یارانش به کوفه شد و کاروان آن حضرت را ناچار به توقف در سرزمین گرم و خشک کربلا نمودند. لشکریان یزید که تعدادشان بسیار زیاد بود، امام حسین و یارانش را محاصره و در روز دهم محرم (روز عاشورا) جنگ را آغاز و امام و یارانش را به شهادت رساندند.

■ **هدف قیام امام حسین (ع):** امام حسین در وصیت‌نامه‌اش درباره هدف قیام خود فرموده است: «هدف من اصلاح امت جدم

رسول‌الله، امر به معروف و نهی از منکر و پیاده کردن سیره رسول‌الله و پدرم علی است.»

■ **نقش حضرت زینب (س) پس از قیام امام حسین (ع):** حضرت زینب (س) پس از شهادت برادر، در دوران اسارت با

سخنرانی‌های روشنفکرانه خود، اهداف قیام کربلا و چهره واقعی یزید را برای همگان آشکار کرد.

■ **دستاوردهای قیام امام حسین (ع):** پس از قیام امام حسین (ع)، قیام‌های زیادی در جهان اسلام و نواحی دیگر از قیام آن امام الگو

گرفته‌اند. این قیام تأثیر زیادی در روحیه ظلم‌ستیزی مسلمانان به‌ویژه شیعیان نهاده است.

■ **عصر جدید تاریخ ایران:** با ورود اعراب مسلمان به کشور ما و فروپاشی حکومت ساسانی، دوره ایران باستان به پایان رسید و عصر جدیدی در تاریخ ایران آغاز شد.

■ **پادشاه ایران هنگام ظهور اسلام:** در آستانه حمله اعراب مسلمان به ایران، خسرو پرویز بر ایران حکومت می کرد.

■ دلایل سقوط حکومت ساسانی

- (۱) رقابت و دشمنی در درون دربار ساسانی
- (۲) شورش های فرماندهان و دخالت آن ها در رقابت های سیاسی
- (۳) تضعیف روحیه سپاهیان و کاهش توان جنگی آنان
- (۴) نارضایتی مردم به دلیل وجود نظام طبقاتی، بی عدالتی ها و تبعیض های اجتماعی و مالیات های سنگین از حکومت ساسانیان

- (۵) شکسته شدن سدها بر اثر طغیان رودهای دجله و فرات و از بین رفتن مزارع حاصل خیز
- (۶) قحطی و شیوع بیماری های طاعون و وبا

■ **صدور فرمان حمله به مرزهای حکومت ساسانیان و امپراتوری روم شرقی توسط:** ابوبکر خلیفه اول

■ **فتح بخش اعظم ایران توسط اعراب در زمان:** خلافت عمر

■ **نبرد قادسیه:** این جنگ بین ساسانیان و سپاه مسلمانان اتفاق افتاد که طی آن ارتش ساسانی شکست خورد و در نتیجه تیسفون پایتخت ساسانیان به تسخیر اعراب درآمد.

■ **نبرد نهاوند:** در این نبرد نیز ارتش ساسانیان از مسلمانان شکست خورد به طوری که یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی دیگر نتوانست سپاهی برای مقابله با اعراب مسلمان گردآوری کند.

■ **سقوط ساسانیان:** سرانجام با ورود اعراب به خراسان، یزدگرد سوم به قتل رسید و امپراتوری ساسانی پس از چهارصد سال حکومت بر ایران به پایان رسید.

■ **ایران در زمان خلافت امویان:** در زمان امویان اشراف و سران قبایل عرب بر بیش تر ولایات ایران حکومت می کرد، بنی امیه به قوم و نسبت خود فخر فروشی کرده و قوم عرب را برتر از سایر اقوام می دانستند. بنابراین اقوام غیر عرب از جمله ایرانیان مورد تحقیر و توهین قرار می گرفتند و نمی توانستند مقام و منصب های مهم را عهده دار شوند.

■ امامان شهید در دوره خلافت امویان

- (۱) امام حسن (ع)
- (۲) امام حسین (ع)
- (۳) امام سجاد (ع)
- (۴) امام محمدباقر (ع)

■ **قیام مختار ثقفی:** در زمان امویان، مختار ثقفی در کوفه به خون‌خواهی امام حسین (ع) و یارانش قیام کرد و ایرانیان با شور و شوق به او پیوستند.

■ **سقوط امویان:** خاندان عباسیان که از مخالفان بنی‌امیه بودند، مردم را به قیام علیه آن‌ها و حکومت یکی از افراد خاندان پیامبر (ص) دعوت می‌کردند. در نتیجه ایرانیان مسلمان دعوت عباسیان را پذیرفتند و ابومسلم، سردار ایرانی موفق شد امویان را شکست دهد.

■ **آغاز خلافت عباسیان:** ابومسلم خراسانی پس از شکست دادن امویان، سفاح از خاندان عباسیان را به خلافت رساند.

■ **خلافت منصور:** منصور خلیفه دوم عباسی شهر بغداد را بنا کرد و آن را مرکز خلافت عباسیان قرار داد.

■ **وضع ایرانیان در دوره عباسیان:** خلفای عباسی برخلاف امویان از ایرانیان در سیمت‌های مهمی چون نظارت و فرماندهی سپاه و حکومت شهرها استفاده می‌کردند، هرچند بسیاری از ایرانیانی که به خدمت عباسیان درآمدند سرنوشت تلخ و ناگواری داشتند.

■ **خاندان برمکیان:** برمکیان از خاندان‌های مشهور ایرانی بودند که در زمان خلافت هارون‌الرشید عهده‌دار وزارت و حکومت ولایات شدند و نفوذ و قدرت فراوان کسب کردند اما خلیفه بر آنان خشم گرفت و آن‌ها را از قدرت برکنار و به قتل رساند.

■ **نخستین ایرانی مسلمان:** سلمان فارسی

■ **کلام پیامبر (ص) درباره سلمان فارسی:** پیامبر (ص) درباره او

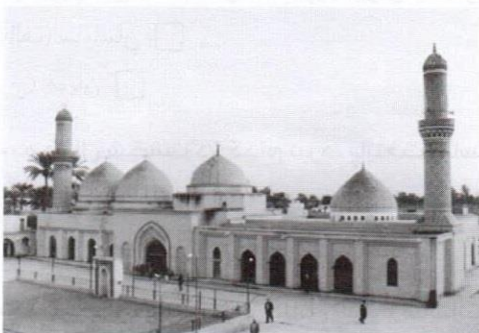
فرمود: «سلمان از اهل بیت ماست.»

■ **نقش سلمان در جنگ احزاب:** در این جنگ سلمان فارسی

حضور داشت و پیشنهاد کرد برای دفاع از شهر مدینه در مقابل حمله مشرکان، خندقی حفر شود.

■ **دلایل گرایش ایرانیان به اسلام**

- (۱) پیام برابری و برادری اسلام
- (۲) اخلاق و رفتار پیامبر و امامان
- (۳) عدم برتری اعراب بر غیراعراب در زمان حکومت امام علی (ع)
- (۴) تأثیر امام رضا (ع) و خواهرش حضرت معصومه (س) و برادر ایشان حضرت شاه‌چراغ و دیگر امامزادگان.

«آرامگاه سلمان فارسی»

«اولین مسجد ساخته شده در ایران»

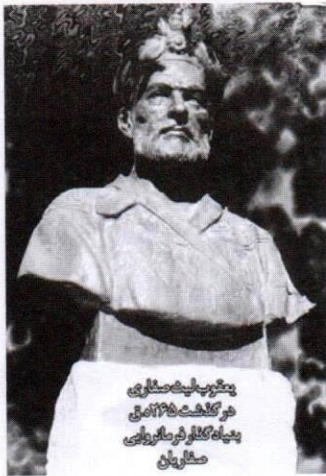
■ **تأسیس سلسله‌های ایرانی:** خلافت عباسیان پس از یک قرن فرمانروایی ضعیف شد و خلفا در اداره قلمروز خود ناتوان بودند. از این رو شرایط مناسبی برای تشکیل سلسله‌های ایرانی که در رونق و شکوفایی فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی نقش مهمی داشتند فراهم گردید.

■ مهم‌ترین سلسله‌های ایرانی از قرن سوم تا پنجم هجری

- (۱) طاهریان
- (۲) صفاریان
- (۳) علویان
- (۴) سامانیان
- (۵) آل بویه

■ سلسله‌های ایرانی مورد تأیید خلفای عباسی

(۱) طاهر ذوالیمینین بنیانگذار سلسله طاهریان به فرمان خلیفه عباسی به حکومت خراسان رسید.
(۲) امیر اسماعیل سامانی مؤسس سامانیان نیز با تأیید خلیفه عباسی به حکومت رسید. این دو سلسله روابط دوستانه با خلافت عباسی داشتند.

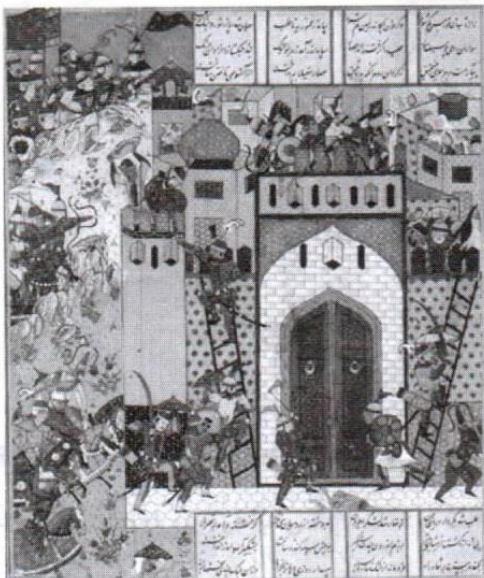
■ **روابط صفاریان با خلافت عباسیان:** روابط صفاریان با خلافت عباسی روابطی خصمانه بود. یعقوب لیث صفاری علاوه بر آن که حکومت طاهریان را برانداخت، به عراق نیز لشکرکشی کرد و قصد داشت بغداد را تصرف کند اما از سپاه خلیفه شکست خورد.

■ **دشمنی خلفای عباسی با علویان و آل بویه:** خلفای عباسی دشمن علویان طبرستان بودند، زیرا علویان پیرو مذهب شیعه بودند و حکومت عباسیان را به رسمیت نمی‌شناختند و از آنان اطاعت نمی‌کردند. اما آل بویه توانستند بغداد را تصرف کنند و خلافت عباسی را تحت نفوذ و سلطه خود بگیرند.

■ **حکومت‌های شیعه‌مذهب:** علاوه بر علویان، آل بویه پیرو مذهب شیعه بودند. در دوران حکومت آن‌ها معارف و فرهنگ شیعه در ایران مورد توجه قرار گرفت و گسترش یافت. به دستور فرمانروایان آل بویه به خصوص عضدالدوله، حرم مطهر امامان در نجف، کربلا و کاظمین بازسازی شد.

■ نقش ایرانیان مسلمان در گسترش علم و دانش

ایرانیان مسلمان در تأسیس و گسترش معارف اسلامی، علوم انسانی و علوم تجربی هنر و ادبیات پیشگام بودند. عالمان ایرانی در معارف اسلامی کتاب‌های زیادی تدوین کردند. ایرانیان حتی در زبان و ادبیات عربی نیز پیشتاز بودند و قواعد صرف و نحو و دستور زبان ادبیات عربی توسط ادیبان ایرانی تدوین شد. انتقال بخشی از میراث ادبی و تاریخی ایران باستان به جامعه اسلامی مانند ترجمه کتاب‌هایی در موضوع تاریخ پادشاهان و قهرمانان کهن ایران و آداب شهرداری از زبان پهلوی به زبان عربی از دیگر اقدامات علمی و فرهنگی ایرانیان بود.

■ نقش فرمانروایان ایرانی در رونق و شکوفایی فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی: سلسله‌های ایرانی به‌خصوص سامانیان و

آل‌بویه و ارزش فراوانی قائل می‌شدند. پایتخت این سلسله‌ها مرکز دانش و محل پژوهش بزرگان علم و ادب بود.

■ وزیران ایرانی نامدار

(۱) خاندان جیهانی

(۲) خاندان بلعمی

■ کلام پیامبر (ص) درباره علم‌دوستی ایرانیان: اگر علم در ستاره ثریا و در آسمان‌ها باشد، مردانی از سرزمین پارس به آن

دست پیدا خواهند کرد.

■ زبان و ادبیات در دوران اسلامی: پس از ورود اسلام به ایران تا مدت‌ها زبان عربی زبان اداری ایرانیان بود و فرمان‌ها و

نامه‌های اداری نیز به زبان عربی نوشته می‌شد و دانشمندان کتاب‌های خود را به این زبان می‌نوشتند. از قرن سوم هجری به بعد، در نتیجه علاقه امیران و وزیران حکومت‌های صفاریان و سامانیان به فرهنگ و زبان ایرانی رونق ادبیات فارسی آغاز شد.

■ معماری در دوران ایرانی - اسلامی: معماری و هنر ایران در دوره اسلامی

ادامه معماری عصر باستان بود. مساجد از نخستین جلوه‌های مهم معماری ایرانی - اسلامی بودند. برخی از مساجد در ابتدای ورود اسلام به ایران براساس اصول معماری دوره سامانی ساخته می‌شدند. آرامگاه‌ها جلوه شکوهمند دیگری از میراث ایرانی - اسلامی به‌شمار می‌روند.

«آرامگاه قابوس و شمگیر»

منبع:

مطالعات اجتماعی هشتم

از مجموعه ی رشادت ۲۱۳۲

حامد یاری

مهرناز خردمندنیا